

УДК 94 (477)

Ірина Ткачук

ВИДАВНИЧО-БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КРЕМЕНЕЦЬКОЇ "ПРОСВІТИ"

У статті проаналізовано видавничу діяльність Кременецької "Просвіти". Висвітлено роль бібліотек у формуванні національної свідомості українців у міжвоєнний період.

Ключові слова: "Просвіта", Кременець, бібліотека, читальні, видавництво.

Актуальність дослідження полягає в тому, що аналіз історичних джерел показав, що товариство захищало своє право на поширення української видавничої продукції, сприяючи формуванню національної свідомості населення. Бібліотеки-читальні "Просвіти" були осередком залучення українського читача до друкованого слова рідною мовою.

Важливим напрямом діяльності Кременецької "Просвіти" було поширення української книги та періодики. Зауважимо, що бібліотечна діяльність та видавнича робота у "Просвіти" тісно переплітались між собою, виступали найбільш важливим й ефективним засобом впливу на загал. Кременецьке товариство "Просвіта" намагалось організувати філії, читальні, книгозбірні та налагодження контактів з різними установами й товариствами Волині та Східної Галичини у цих питаннях.

Бібліотека Кременецької "Просвіти" функціонувала значний час і згідно з актом від 4 січня 1921 р. і до початку 1922 р. у бібліотеці налічувалося 782 книги, в тому числі новопридбаних – 32 книги на суму 14605 марок. Бібліотекою користувалось 30 осіб, котрі за цей період прочитали 223 книжки і заплатили 382 марки [1, арк. 24].

Кременецька "Просвіта" значну увагу приділяла видавничій справі. Видавництво просвітяни розгорнули у напрямках популяризації та призначення для народу видань та їх друк, а також забезпечення дітей шкільними підручниками. Для того, щоб задовольнити попит на українську книгу, Кременецька "Просвіта" значними зусиллями змогла упродовж 1921–1923 рр. налагодити видавництво літератури. У 1922 р. виходить "Малий Кобзар" Т. Шевченка, який у наш час є бібліографічною рідкістю, декілька екземплярів якого С. Жук подарував селянам після виступу на віче у с. Онишківцях (тепер це Шумський район Тернопільської області). Наприкінці 1922 р. група членів товариства планувала видати альманах з літератури і громадянського життя під назвою "Віра". Після вирішення організаційно-підготовчих справ та питань літературного та фінансового характеру в травні 1923 р. альманах був видрукований. Він мав блакитну обкладинку, був обсягом 40 сторінок, цікавим за змістом, що складався зі збірки поезій, спогадів про часи гетьманського повстання, статей на тему громадянської війни, описом козацьких могил під Берестечком, окремих статей про тогочасне становище української інтелігенції, її нагальних проблем тощо. Альманах так і не побачив світу. Напередодні його виходу поліція конфіскувала уже видруковані примірники та розкидала весь набір. Зберігся лише один примірник, що знаходиться у бібліотеці Українського історичного кабінету в Празі. Після цієї невдачі уся видавнича діяльність Кременецької "Просвіти" майже припинилася [10, с. 55].

Товариство "Просвіти" намагався допомогти читальням у збільшенні бібліотечних фондів, надаючи книги на сплату їх вартості упродовж певного часу. Основними умовами сплати були: вексель, підписаний трьома особами, які поручалися своїм майном у разі несплати вартості і письмовим зобов'язанням щодо сплати читальням вартості книг, починаючи з місяця по одному долару або щоквартальною сплатою – три долари. Усі видатки щодо упакування і розсилання книг поштою оплачувалися товариством і книги залишалися його власністю аж до повної виплати вартості книг. Читальні бібліотеки, які вчасно виплачували вартість отриманих книг, одержували від товариства можливість неповної виплати вартості книг. Наприклад, якщо бібліотека замовляла книг на суму 32 долари, то вона виплачувала їхню вартість упродовж двох років і восьми місяців, однак повна вартість книг вже була дешевшою на 6 доларів 40 центів. Якщо читальна бібліотека вчасно виплачувала вартість книг, то вона у кінцевому розрахунку отримувала 10 % знижки на вартість книг від 10 до 30 доларів, відповідно 15 % на замовлення книг вартістю від 40 до 70 доларів і 20 % знижки на замовлення книг вартістю від 80 до 150 доларів. При купівлі книг за готівку від 20 доларів читальня зразу ж отримувала знижку на 25 % вартості книг [8, с. 105].

Багато зусиль докладалося до поширення книжок і створення бібліотек під егідою "Просвіти" у селах і містах Кременеччини. Зокрема, у селі Попівці у 1925 році відкрито читальню, якою були організовані колядки, за рахунок проведених Різдвяних свят проведено Шевченківське свято, за зароблені гроші придбали книжок на власну бібліотеку. Відповідно, такі свята проводилися щорічно, і вже у 1928 році бібліотека складалася з 178 томів, вартість яких сягала 61709 золотих [2, арк. 1]. Також 3 серпня 1925 року відкрили бібліотеку в с. Шпиколоси Білокриницької гміни у помешканні

Антон Братанюк під відповідальність Панька Рамського [6, арк. 2–3]. При читальні діяв гурток, який тимчасово ділився на дві секції: співочу (Пігасько Рамський – голова) та драматичну (А. Сопіга – голова). Вони просили повітове товариство "Просвіти" залишити 50 % членського внеску для потреб читальні, тому що матеріальний стан не дозволяв проводити культурно-освітню працю [6, арк. 13]. До складу ради читальні у селі Шпиколоси входили: голова ради скарбник, секретар. Список членів читальні складався з 23 осіб [6, арк. 23]. Важливим було те, що читальні опікувалися найближчими селами, у яких не було жодних ознак просвітнього життя [5, арк. 4].

Рада товариства займалася закупівлею книжок, більшість з яких було продано школам, при цьому їм надавали певну знижку. Таких книжок було відпущено більш як 500 тисяч [1, арк. 25].

Бібліотека Кременецької "Просвіти" давала можливість учням безкоштовно користуватися упродовж шкільного року відповідними підручниками [3, арк. 56].

Бібліотека-читальня налічувала до двох тисяч назв: література, поезія, дитяча й драматична література, дещо з історії, економіки, публіцистики й критики. А.Животком була створена редакційна колегія для видання дитячої літератури, до її складу увійшли В. Біднов, відомий вчений та місцевий учитель В. Дорошенко. У цей період видається назка книжок для дітей. Зокрема, "Одної ночі", "Снігова баба", "Весняночка", "Сонечко", також з'являються публікації на тему виховання дітей у періодиці того часу [7, с. 2–3]. В міру можливості поповнювалася й іншими виданнями, хоч в останні часи, з огляду на дорожнечу книжок та відсутності коштів це було неможливим. Засоби на розширення книгарні абсолютно вичерпані, а свіжі кошти поступали дуже мляво. Користування книжкою було безкоштовне, контингент читачів переважно учні українських шкіл, просвітяни міста Кременця й повіту. Щорічно рада товариства організувала "місяць української книжки". Населення з зацікавленням читало українську книжку. У бібліотеках влаштовували публічні лекції для дітей та молоді. Для дітей було прочитано "Лис Микита" Івана Франка, для молоді цикл лекцій з історії України, починаючи з початків козацького руху аж до 1914 р. Лекції викликали зацікавлення з боку слухачів [3, арк. 55–57].

Рада Кременецької "Просвіти" була дуже слабо поінформована про діяльність читалень і в цій роз'єднаності, відсутності зв'язку полягала основна причина слабкості товариства [5, арк. 13]. Очевидно на це були свої причини, насамперед, не вистачало інструкторів, які б очолили виділи читалень. З огляду на складний господарський стан читалень, членів читальні та їх родин було знайдено вихід, що брати платню за користуванням приладдям до гри в шахмати, шашки та доміно, відповідно платити за кожну розіграну партію на користь читальні, щонайменше за партію шахмат та доміно по 5 грошей і шашок – 3 гроші [4, арк. 79].

Важливим завданням книгарні було забезпечення потрібною кількістю підручників й канцелярського приладдя для шкіл, а також новинками ринку літератури [1, арк. 108]. Певний час виконував обов'язки бібліотекаря при "Просвіти" С. Жук, а під час його виїздів на повіт запрошували замість нього когось іншого. Відзначимо, що С. Жук старався, щоб у бібліотеках було багато цікавих книг різної тематики. Він намагався різними способами поповнити бібліотечний фонд. І йому це вдавалось. Візьмемо, як приклад, звіт від 24 серпня 1925 р. про поповнення бібліотеки літературою, взятою у книгарні товариства за рахунок прибутку книгарні у 1924 р. С. Жук в діяльності "Просвіти" не обмежувався лише Кременеччиною, а мав широкі зв'язки з іншими товариствами Західної України щодо обміну досвідом, літературою [10, с. 55].

Кременецька книгарня товариства була найбільшою на Волині, яка входила до "Союзу українських накладень і книгарень" (аналогічний союз існував у Львові), це солідне торгівельне підприємство, відповідальність за яке рада товариства перенесла з окремих осіб на колектив, яким і була управа книгарні, що складалася з п'яти осіб Завідувача книгарні А. Герасименка змістила з своєї посади і призначила виконуючим обов'язки завідувача Н. Кибалюка [3, арк. 60].

До Кременецького товариства "Просвіта" щоденно надходили нові газети й журнали. Основними центрами видання української преси в міжвоєнний період були Луцьк, Рівне, Холм, Пінськ, Кременець, Дубно [9, с. 5]. З газет популярними були: "Діло", "Український голос", "Земля й воля", "Молода громада", "Українське життя". З журналів: "Літературно-науковий Вісник", "Світло", "Нова Україна", "Будяк", "Письмо з "Просвіти"", "Соціалістична думка", "Стерні". Відвідували читально-бібліотеку в середньому – 9 осіб, у деякі дні – 10–17 осіб [1, арк. 114].

Протокол засідання правління ради кооперативів від 9 липня 1921 року свідчить про те, що Кременецький повітовий союз кооперативів вважав необхідним відкрити свою книгарню у Кременці. Маючи на увазі необхідність тісного контакту кооперативної і просвітянської праці у повіті, а також можливість розповсюдження книжок через існуючі кооперативи й "Просвіту", правління вважало існування книгарні "Просвіти" у Кременці необхідним та мало намір об'єднати зусилля товариства і союзу кооперативів [1, арк. 22]. Оскільки статутом товариства передбачено і затверджено право

засновувати бібліотеки-читальні, згідно з законами повністю мала здійснюватися владою без перешкод [1, арк. 67].

Отже, видавничо-бібліотечна діяльність товариства "Просвіта" відіграла важливу роль в ознайомленні українського читача із здобутками вітчизняної й світової літератури, культури, історії, науки у формуванні освічених і національно-свідомих громадян, які становили ядро нації.

Список використаних джерел

1. Державний архів Тернопільської області (Держархів Тернопільської обл.), ф. 348, оп. 1, спр. 11, арк. 116.
2. Держархів Тернопільської обл., ф. 348, оп. 1, спр. 59, арк. 3.
3. Держархів Тернопільської обл., ф. 348, оп. 1, спр. 25, арк. 74.
4. Держархів Тернопільської обл., ф. 348, оп. 1, спр. 58, арк. 122.
5. Держархів Тернопільської обл., ф. 348, оп. 1, спр. 83, арк. 14.
6. Держархів Тернопільської обл., ф. 348, оп. 1, спр. 66, арк. 217.
7. Животко А. Наші найменші / А. Животко // Українське життя. – Луцьк. – 1922. – Ч. 17. – С. 2–3.
8. Зуляк І. Читальні "Просвіти" Західної України у міжвоєнний період: завдання і програма освітньої праці / Іван Зуляк // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль. – 2003. – Вип. 2. – С. 100–109.
9. Павлюк І. Хрестоматія української легальної преси Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр. / І. Павлюк, М. Мартинюк. – Луцьк: ПВД "Твердиня", 2005. – 428 с.
10. Скакальська І. Українська еліта Волині першої половини ХХ ст.: нариси життя та діяльності: Монографія / І. Скакальська. – Тернопіль: Астон, 2012. – 180 с.

Ирина Ткачук

ИЗДАТЕЛЬСКО-БИБЛИОТЕЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КРЕМЕНЕЦКОЙ "ПРОСВИТЫ"

В статтє проанализировано издательскую деятельность Кременецкой "Просвиты". Освещена роль библиотек в формировании национального сознания украинцев у межвоенный период.

Ключевые слова: "Просвіта" Кременец, библиотека, читальни, издательство, Кременец.

Iryna Tkachuk

PUBLISHING AND LIBRARY ACTIVITIES "PROSVITA" IN KREMENETS

Publishing activity of Kremenets road "Prosvita" is analysed in the article. The role of libraries is reflected in forming of national consciousness of Ukrainians in an intermilitary period.

Key words: "Prosvita", Kremenets, library, reading, publishing house.

УДК 392.34 (477)

Оксана Ятищук

ДІТИ В ОБРЯДАХ ТА ВІРУВАННЯХ УКРАЇНСЬКОГО ТА ФІЛІППІНСЬКОГО НАРОДІВ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ)

У статті проаналізовані обряди та вірування українського та філіппінського народів, пов'язані з народженням та вихованням дітей.

Ключові слова: вагітність, пологи, магія, гірські народи, рівнинні народи.

У сімейній обрядовості будь-якого народу існує давня та стабільна модель дитини та дитинства, для реконструкції якої необхідне всебічне дослідження, що включало б комплексний аналіз етнографічних, лінгвістичних, історіографічних та психологічних даних.

Цікавим у цьому плані є порівняння обрядів та звичаїв, пов'язаних з народженням дитини у різних народів світу. У колі наукового інтересу є не стільки об'єктивна статеві-вікова стратифікація традиційного суспільства, а те, як вона відображена у специфічних формах ритуальної організації, віруваннях та уявленнях українського та філіппінського народів.

Об'єктом нашого дослідження є статеві-вікова верства "діти", як первинна ланка в ієрархії статеві-вікової диференціації традиційного українського суспільства та рівнинних і гірських груп народів Філіппін.

Предметом дослідження є традиційні уявлення і норми поведінки, які стосуються вагітності, пологів та першого року життя дитини.

Мета цієї статті – на основі порівняльного аналізу наявних у нас матеріалів виявити загальне та особливе у віруваннях та обрядах українського народу з обрядовістю гірських та рівнинних народів Філіппін, пов'язаних з народженням дитини.